

ПОКУШАЈ ПРОСЛАВЕ ДРЖИЋЕВОГ ЈУБИЛЕЈА 1958. ГОДИНЕ

У раду се, на основу архивске грађе, даје преглед активности које су 1958. године предузимане у вези са прославом јубилеја – 450 година од рођења Марина Држића. Тај јубилеј имао је државни значај, а носиоци активности били су Савез књижевника Југославије и Друштво књижевника Хрватске. Формиран је и Државни одбор за прославу Држићевог јубилеја. Документа, међутим, сведоче да је било пуно проблема и да Држићев јубилеј није обележен онако како је замисљено.

У социјалистичкој Југославији велика се пажња придавала прославама новоустановљених државних празника, али и јубилеја значајних личности из историје и културе народа који су творили заједничку државу. Све до средине шездесетих година прошлога века увек се настојало да се тим јубилејима по сваку цену прида југословенски карактер, ради хомогенизовања заједнице не само у идеолошком, већ и у националном смислу.¹ Година 1958. требало је, тако, да протекне у прослављању и обележавању 450-годишњице рођења дубровачког комедиографа Марина Држића. Истина, и у Краљевини Југославији обележавали су се, додуше у много мањој мери, јубилеји књижевника. Тако су у два маха уприличене прославе у част Цива Гундулића – најпре поводом 300 година од настанка *Дубравке*,² а потом поводом 350 година од рођења и 300 година од Гундулићеве смрти.³ И на Држића је, само неколико година по свршетку Другог светског рата, скренута пажња јавности, када је уприличено скромно обележавање четири века од првог извођења *Тирене*. На седници Управе Друштва књижевника Хрватске, одржаној 28. јуна 1948. године, прихваћен је предлог Ранка Маринковића да се у Хрватском народном казалишту у Загребу „унесе у план једно дјело Држићево, које би се том

¹ Видети: Милина Ивановић-Баришић, *Празнична сећања у Србији од средине 20. века до данас*, Гласник Етнографског института САНУ, 2014, LXII, 1, 280.

² Документа о овом јубилеју видети у: Архив Југославије /даље: АЈ/ 66-400-649.

³ Бојан Ђорђевић, *Гундулићева прослава у Београду 1938. године*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 2012, 78, 181–187.

приликом приказивало.⁴ Управа Друштва књижевника Хрватске је обавестила Савез књижевника Југославије да је покренула иницијативу за подизање споменика Марину Држићу, а Савез књижевника Југославије је ту иницијативу свесрдно подржао.⁵

Године 1958. навршавало се 450 година од рођења Марина Држића. Културне институције Народне републике Хрватске и Федеративне народне републике Југославије иницирале су прославу овог јубилеја на југословенском нивоу. Носиоци активности у вези са обележавањем ове годишњице били су Савез књижевника Југославије и Друштво књижевника Хрватске. Документација која је сачувана у оквиру грађе у фонду Савеза књижевника Југославије у Архиву Југославије у Београду сведочи о замашном подухвату, амбициозно замишљеном, који, међутим, није дао очекиване резултате.⁶

Почетком 1958. године формиран је Иницијативни одбор за прославу 450-годишњице рођења Марина Држића, којим је, у својству секретара Савеза књижевника Југославије, председавао Александар Вучо. Остали чланови Иницијативног одбора били су Мирослав Крлежа, Братко Крефт, Ели Финци, Блаже Конески, Бошко Новаковић и Михајло Газивода. Иницијативни одбор се, у непотпуном саставу (недостајали су Конески, Новаковић и Газивода), окупио у Београду 17. марта 1958. године, са задатком, како стоји у записнику, „да трасира главне линије даљег рада... Иницијативни одбор има за задатак да координира започете акције и да их у својим могућностима потпомогне; да иницира неке акције које ће спровести друге установе или друга тела (издавачка предузећа, позоришта, итд.); да предузме сам неке акције које би биле корисне за прославу 450-годишњице рођења Марина Држића.“ Но, одмах је констатовано да тај рад пре свега зависи од новца, а да новац још увек, за те сврхе, није додељен Савезу књижевника Југославије као „наредбодавцу“, тј. координатору послова.

Да се рачунало на помоћ савезне државе, као и Народне републике Хрватске, говори списак активности које је Иницијативни одбор предложио „ради достојног обележавања Држићевог јубилеја.“ Друштво књижевника Хрватске требало је да изда „зборник најбољих написа о Држићу

⁴ Hrvatski državni arhiv, Društvo hrvatskih književnika (1733), f. 89-6. Међутим, ова иницијатива добила је неочекивани епилог. Наиме, ХНК је на сцену тада поставио комедију *Љубовници* непознатог аутора, не водећи рачуна да је до тог времена већ доказано да аутор *Љубовника* није Марин Држић! Видети: Vlado Madarević, „*Ljubovnici*“: *obnovljena izvedba u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu*, Djelo, 1948, I, 1, 78–81.

⁵ AJ 498-F-69. Споменик је, као што је познато, израдио Иван Мештровић, а постављен је 1959. године на тзв. Малом Страдуну у насељу Бабин кук. Године 2008. пребачен је у језгро града, близу Кнежевог двора. Да је споменик првобитно и требало да буде постављен на том месту сведочи и напис у штампи. Видети: R., *Razmatra se postavljanje pred općinskom zgradom Držičeva spomenika*, Dubrovački vjesnik, 1958, VIII, 385, 3.

⁶ Сви документи на које се позивамо или их наводимо налазе се у: AJ 498-F-68.

и Држићеву библиографију.“ За овај посао рачунало се да новац обезбеди „република“, тј. Хрватска. Предложено је, такође, да се сачини критичко издање Држићевих дела, али је Крлежа обавестио чланове одбора „да Југославенска академија у Загребу располаже са око 800 неповезаних примерака Решетаровог II издања Држићевих дела, па би требало предузети мере да се тај остатак II издања откупи од Југославенске академије, повеже и пусти у продају.“ Крлежа је, с правом, упозорио да је израда критичког издања озбиљан и дуготрајан посао који се не може везати само за прославу јубилеја. Разговарало се и о могућности да се штампа друго издање књиге Живка Јеличића. Што се театарског аспекта прославе тиче, закључено је „да би требало Дубровачким летњим играма сугерисати да ове године у свој репертоар унесу што више Држићевих сценских дела“, а да централну представу, по неком Држићевом „мањем делу“, изведе београдски Атеље 212. Осим тога, „треба још сугерисати свим позориштима у земљи да у свој репертоар унесу бар једно Држићево дело.“ Међутим, сви трошкови везани за то требало је да падну на терет самих позоришта, као и управе Дубровачких летњих игара. Савезни одбор за прославу осигурао би само новац за трошкове гостовања на Дубровачким летњим играма прашког Националног театра и венецијанског позоришта Са' Foscari. Није чудно што се одбор определио за ова позоришта, јер су она имала у свом редовном репертоару Држићеве драме. Позориште из Прага *Дунда Мароја* (у режији Бојана Ступице), а венецијанско позориште чак два комада – *Новелу од Станца* и *Манде*.

Предвиђено је било и да се одржи чак седам свечаних академија посвећених Држићевом животу и књижевном раду – „у нашим главним републичким центрима, а осим тога и у Дубровнику, приликом одржавања Летњих игара.“

Посебно занимљивом чини се иницијатива да се, под окриљем Савеза књижевника Југославије, установи Држићева награда која би се додељивала сваке треће године за најбоље домаће драмско дело изведено на позорници. Такође, поново је, после пуне деценије, интензивирана акција за подизање споменика Марину Држићу у Дубровнику, и тада је први пут јавно речено да „постоји Мештровићева понуда Дубровнику да тај споменик изради.“

Иницијативни одбор је на крају закључио да се већ у року од две недеље формира Главни (савезни) одбор за прославу 450-годишњице рођења Марина Држића. То је и учињено, и одбор је званично формиран већ 1. априла. Сачуван је списак чланова Главног одбора, који сведочи о озбиљности са којом се приступило овом послу. Међу тридесет седам чланова било је угледних књижевника, ликовних уметника, глумца, редитеља, професора универзитета, али и политичара. Председник Главног одбора био је Родољуб Чолаковић, у двоструком својству – као књижевник, али и председник Извршног већа (влада) Србије. Но, само

месец дана касније он је своје место уступио Бранку Гавели. Секретари су били Маријан Матковић као секретар Друштва књижевника Хрватске и Александар Вучо као секретар Савеза књижевника Југославије (било је предвиђено да уместо Вуча секретар буде Ели Финци, али је он то одбио). Нису, наравно, сви чланови одбора имали везе са Држићевим делом, али су готово сви који су се њиме бавили на овај или онај начин били укључени у рад овог одбора – Марко Фотез, Бранко Гавела, Живко Јеличић, Петар Колендић, Јозо Лауренчић, Салко Назечић (у то време био је управник сарајевског Народног позоришта), Бојан Ступица, Јорјо Тадић, Јосип Торбарина. Маријан Матковић је 24. јуна 1958. године обавестио све чланове Главног одбора о њиховом именовану и акцијама које су покренуте. Из тог писма се види да је до тог тренутка Иницијативни одбор одустао од намере да се у главним градовима свих република одрже свечане академије у част Држића и да је успео да обезбеди средства само за свечану академију у Дубровнику којом би, као председник Главног одбора, руководио Бранко Гавела, а програм организовао члан Главног одбора Томислав Танхофер.

До тог тренутка већ је било обезбеђено гостовање прашког и венецијанског театра на Дубровачким летњим играма, и одмах треба рећи да је то једна од ретких испуњених замисли из амбициозног плана прославе Држићевог јубилеја. Југословенска концертна агенција, преко које су остваривана сва гостовања југословенских уметника у иностранству и иностраних у Југославији, послала је Савезу књижевника Југославије још 23. априла 1958. године предрачун трошкова који су износили тада великих 2.315.000 динара. Секретаријат за просвету и културу ФНРЈ је 5. маја исте године издао налог Југословенској концертној агенцији да ту суму уплати Савезу књижевника Југославије као овлашћеном правном субјекту. На основу тога, почетком јула, Маријан Матковић је, по овлашћењу Главног одбора за прославу, ступио у контакт са прашким и венецијанским позориштем и утаничио детаље гостовања, о чему је у пропагандном тону известила и домаћа штампа.⁷ Најпре је Национално позориште из Прага 10. августа извело *Дунда Мароја*,⁸ а крајем августа наступило је венецијанско позориште Са' Foscari са представама *Манде* (под називом *Трипче де Утолче*) и *Новела од Станца*, обе у режији Ђованија Полије.⁹

⁷ А. R-g, *Pojačan interes stranaca: venecijansko i praško kazalište gostovat će s djelima našeg velikog komediografa Marina Držića*, Narodni list, 1958, XIV, 4033, 4.

⁸ О овој представи видети: В. М. „Народњи дивadlo“ извео „Дунда Мароја“, Борба, 1958, XXIII, 206, 5; Рр., *Narodni divadlo sudjelovao u proslavi M. Držića*, Dubrovački vjesnik, 1958, VIII, 412, 3; Feđa Šehović, *Aplauz glumcima*, Slobodna Dalmacija, 1958, XVI, 4191, 5.

⁹ Видети: Рр., *Uz nastup talijanskog ansambla na Ljetnim igrama*, Dubrovački vjesnik, 1958, VIII, 414, 3.

Ипак, већ из писма које је 11. јула 1958. године Маријан Матковић упутио Александру Вучу може се уочити да послови везани за прославу Држићевог јубилеја не иду сасвим по плану. Матковић најпре вели да није примио обећаних пет хиљада динара од Секретаријата за културу Народне републике Хрватске и да све текуће трошкове (копирање материјала, преписка и слично) плаћа из свога џепа. А посебно је био забринут како ће бити подмирени трошкови везани за зборник и планирану изложбу о Држићу која је требало да буде постављена у Дубровнику. Тај део Матковићевог писма знаковит је, јер говори о потпуној неусаглашености разних институција и одбора за прославу.

*И сада још нешто. Својевремено ми се обратио М. Фотез тиме, да ли може префотографирати материјал Марин Држић, т.ј. разне плакате изведаба, сцене са разних наших и европских представа Држићевих дјела и т. д. за књигу о Држићу и за Држићеву изложбу у Дубровнику, а све у вези ове наше прославе. Будући да редакција Друштва књижевника за зборник о Држићу располаже са неком малом свотом за те сврхе, одговорио сам му да да префотографирати код једног београдског фотографа тај материјал (углавном из његове приватне архиве, која је осим његовим пријатељима потпуно непозната јавности). Данас ми тај Фотез пише из Дубровника да су фотографије изведене, а рачун београдског фотографа да је упутио на мене као секретара Одбора за прославу. Још тај рачун добио нисам, но све ме страх да он знатно прелази своту, коју ја овде у Друштву имам за ту сврху на располагању, тим више, што је он једну копију колекције тих фотографија уступио Дубровнику за изложбу о Марину Држићу, казавши им да је то дар нашег Одбора. Наравно, да је он тиме прекорачио компетенцију одборника, те да се не ради заиста о вриједном и непознатом материјалу, који ћемо ми веома корисно моћи употријебити за *ad hoc* изложбе Марина Држића за вријеме Академија у Београду и Загребу у јесен ове године, ја бих му одговорио нека плати тај износ из властитог џепа. Овако, мислим да му то не могу одговорити, јер се та његова наруџба ипак тиче нашег Одбора. Пази, ја не знам још колико тај рачун износи, но без обзира на то, мислим да бисмо га могли, па и морали баши ми, т.ј. Одбор платити, уколико га ја у цијелости из друштвених редакцијских трошкова за зборник о Држићу не могу подмирити. Дакле, драги Аца, којом свотом још Одбор располаже? Јави ми хитно одговор!*

Већ у следећем писму Александру Вучу, од 17. јула 1958. године, Матковић недвосмислено вели „да смо се финансирањем двају иностраних позоришта на Дубровачким љетним играма исцрпили.“ Ништа оптимистичнији није био ни Вучов одговор од 21. јула: „Што се тиче расположивих средстава за Држићев јубилеј, нашем Савезу /Савез књижевника Југославије; прим. Б. Ћ./ је од стране Секретаријата за просвету СИВ-а стављена на располагање једино сума од 100.000 динара за покриће ситних трошкова, углавном за покриће издатака у вези са путним трошковима чланова Одбора.“ Но, преписка Маријана Матковића и Александра Вуча открива нам досад непознати детаљ о намери Загреб-филма да сними играни филм

о Марину Држићу! Како Загреб-филм није имао довољно новца, обратио се Главном одбору за прославу Држићевог јубилеја за помоћ. Писмо Загреб-филма од 10. јула 1958. године дубровачком одбору за прославу Држићевог јубилеја, који је овај проследио Главном одбору за прославу, вреди навести, јер сведочи о извесној озбиљности у приступу, као и о чињеници да је филм схваћен као југословенски пројекат, за шта је потврда и одлука Загреб-филма да режија буде поверена српском редитељу Здравку Велимировићу. А сценарио о коме се говори у писму – који је у то време већ био написан, и који, према речима представника Загреб-филма, „има артистичке амбиције за оживљавање атмосфере тадашњег Дубровника и стила живота у Држићево вријеме“ – написао је, као што је данас познато, Данило Киш и носио је радни назив *Марин Држић Видра*.

Наше предузеће жели снимити филм о Марину Држићу поводом 450-е годишњице његова рођења. Сценарио је написан, а режију филма би повјерили другу Здравку Велимировићу. Жеља нам је да поводом Држићевог јубилеја снимимо овај филм, и на тај начин прикажемо живот и дјела тог нашег јединственог аутора. Припреме за израду филма су извршене, али реализацији још за сада не можемо прићи, због знатно смањених финансијских средстава од стране органа за дотирање филмова. Због наведених финансијских потешкоћа, снимање филма дошло је у питање, и ми Вам се овим путем обраћамо са молбом, да овај наш подухват помогнете једним финансијским доприносом, у којем случају би Вама могли дати сатисфакцију уступањем 2 копије поменутог филма, а које би остале власништво Дубровачких љетних игара и Градске општине Дубровник. Напомињемо, да ће „Загреб-филм“ сносити 80% трошкова. С обзиром да филм има артистичке амбиције за оживљавање атмосфере тадашњег Дубровника и стила живота у Држићево вријеме, самим тим изложени смо већим трошковима око израде филма. Из тих разлога потребна нам је помоћ Дубровачких љетних игара и Градске општине у износу од милијун динара. Друг Велимировић предати ће овај допис и сценарио, те Вас молимо, да ставите своје примједбе и доставите мишљења стручњака, која ће нам бити драгоцјена. Уједно га овлашћујемо да у наше име води преговоре и утврди договор о сурадњи.

Дубровачки одбор обратио се, дакле, Главном одбору за помоћ, истичући да град Дубровник пристаје да пружи помоћ од 300.000 динара, а да се од Главног одбора очекује дотација од још 700.000 динара. Одговор Александра Вуча, међутим, био је децидиран: „Предлог филмског предузећа „Загреб-филм“ је несумњиво интересантан, и било би добро да то предузеће сними предложени филм. Међутим, као што сам рекао, слабе су наде да ће за реализацију тог филма бити одобрена било каква дотација преко Одбора за прославу Марина Држића.“ Ово је значило да се од филма мора одустати, те он никада није снимљен.¹⁰

¹⁰ Кишов сценарио објавила је тек пре неколико година Мирјана Миочиновић. Видети: Danilo Kiš, *Dva filmska scenarija*, KOV, Vršac, 2011, 7–51. При писању сценарија Киш

Но, као што се изјаловило снимање филма, тако су се изјаловили и сви други планови које је осмислио још Иницијативни одбор, а потврдио Главни одбор прославе. То се најбоље види из последњег – рекло би се очајничког – дописа који је Главни одбор за прославу упутио Секретаријату за просвету и културу Савезног извршног већа. Молећи ово највише савезно тело у тој области за финансијску помоћ, Главни одбор (у чије име су се потписали секретари Маријан Матковић и Александар Вучо) изнео је све тешкоће са којима су се суочавали и заправо признао да прослава Држићевог јубилеја није успела! Једино што је било остварено јесте гостовање прашког и венецијанског позоришта, те свечана академија у Дубровнику. Одустало се од зборника изабраних књижевноисторијских и књижевнокритичких студија о делу Марина Држића. Уместо тога, Главни одбор молио је за помоћ да изађе макар један број часописа „Дубровник“ посвећен Држићу. Од савезних органа очекивала се још и помоћ за организовање свечаних академија у Београду, Загребу и Љубљани, а то је образлагано тиме што би тако „прослава Марина Држића захватила уз Дубровник барем наше највеће југословенске културне центре и постала би оно што су иницијатори њени одмах испочетка и хтјели: манифестација опћејугословенског значења.“ Ипак, најважнији циљ овога дописа био је добијање помоћи за организовање изложбе о животу и делу Марина Држића која је већ требало да буде крајем јула отворена у Дубровнику. Због недостатка новца то се није десило,¹¹ а Главни одбор сада је од Савезног секретаријата за просвету и културу молио помоћ за ову изложбу која би била путујућа и коју би осмислио и остварио Славко Батушић. Та изложба је требало да обухвати Дубровник, Београд, Загреб и Љубљану, а експонати би потом били поклоњени позоришним музејима у Београду и Загребу. Међутим, ништа се од тога није остварило. Председник Секретаријата за просвету и културу ФНРЈ, Крсто Црвенковски, није се чак удостојио да званично одговори на захтев Главног одбора, већ је 6. септембра 1958. године Александру Вучу, свом пријатељу, одговорио кратко и грубо на обичној дописници: „Друже Вучо, нажалост не можемо изаћи у сусрет овом захтеву. Ред је да и Народна република Хрватска нечим учествује у прослави. А пак што се тиче захтева за финансирањем академија, то је без преседана. Другарски те поздравља Црвенковски.“ Овим је, практично, била окончана свака активност везана за прославу Држићевог јубилеја. Чак и представе које су већ биле припремљене да буду премијерно изведене у загребачком

се у великој мери ослањао на књигу Живка Јеличића *Марин Држић Видра*, а опис куге и сцена кажњавања слушкиња у потпуности су преузети из Јеличићеве монографије. Киш је написао и приказ Јеличићеве књиге. Видети: Данило Киш, *Живко Јеличић*, „*Марин Држић Видра*“, Књижевне новине, 1958, 81, 4.

¹¹ Видети: М. В., *Odgođeno otvaranje Držičeve izložbe*, Dubrovački vjesnik, 1958, VIII, 409/410, 4.

Хрватском народном казалишту – *Манде* и *Новела од Станца* – нису уврштене у репертоар, што је изазвало бурне полемике пре свега у хрватској штампи.¹² У години јубилеја ипак се појавио зборник изабраних текстова о животу и делу Марина Држића, али он није имао никакве везе са званичном прославом, већ га је поручила и штампала Српска књижевна задруга.¹³ Следеће, 1959. године, Стеријино позорје протекло је у потпуности у знаку Марина Држића,¹⁴ а сами организатори истакли су да је то требало учинити претходне године, али да су се „узалуд надали да ће бригу о томе преузети надлежни органи“. Тако је – упркос добрим намерама – прослава Држићевог јубилеја која је требало да искаже јединство српскохрватске културе и да укаже част великану дубровачке ренесансе, заправо протекла у узалудним покушајима да се реализују преамбициозни планови.

Бојан Ђорђевић

Кључне речи: Марин Држић, јубилеј, прослава, Савез књижевника Југославије

Bojan Đorđević

AN ATTEMPT AT CELEBRATING DRŽIĆ'S ANNIVERSARY IN 1958

In 1958 in Yugoslavia, a celebration of 450th anniversary of Marin Držić's birth was organized. This anniversary was intended to be of national importance and the organizers of the event were the Association of Yugoslav Writers and the Association of Croatian Writers. The State Organizational Board for the celebration of Držić's anniversary was established. The preserved archival materials, however, show that a lot of problems occurred and that Držić's anniversary was not marked the way it had been planned.

¹² Податке о полемичким текстовима у вези са скидањем ових представа са репертоара видети у: *Marin Držić: bibliografija i literatura* /прир. Sonja Martinović/, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 2009, 171.

¹³ *450 година од рођења Марина Држића* /прир. Мирослав Пантић/, Српска књижевна задруга, Београд, 1958.

¹⁴ *IV jugoslovenske pozorišne igre*, Odbor Sterijinog pozorja, Novi Sad, 1959.